МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Збірник наукових праць

Випуск 64

Одеса
«Юридична література»
2012

ББК 67(4Укр)я43
А 437
УДК 340(477)1082

Збірник наукових праць присвячений теоретичним та практичним проблемам сучасної юриспруденції, актуальним питанням цивільного і господарського права, кримінального процесу та криміналістики, кримінально-правовим, кримінологічним основам протидії злочинності, а також іншим особливостям правового реформування в Україні.

Збірник розраховано на наукових працівників, викладачів, студентів юридичних вищих навчальних закладів та практичних співробітників органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів.

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, проф. ***С. В. Ківалов*** (*головний редактор*), д-р юрид. наук, проф. ***В. М. Дрьомін*** (*заступник головного редактора*), д-р юрид. наук, проф. ***Ю. П. Аленін***, канд. юрид. наук, проф. ***М. Р. Аракелян***, канд. юрид. наук, проф. ***Л. Р. Біла-Тіунова***, д-р юрид. наук, проф. ***О. К. Вишняков***, д-р юрид. наук, проф. ***М. А. Дамірлі***, д-р юрид. наук, проф. ***Є. В. Додін***, канд. юрид. наук, проф. ***В. В. Завальнюк***, канд. юрид. наук, проф. ***І. І. Каракаш***, д-р юрид. наук, проф. ***Ю. М. Оборотов***, д-р юрид. наук, проф. ***М. П. Орзіх***, д-р юрид. наук, проф. ***О. П. Подцерковний***, канд. юрид. наук, проф. ***Ю. Є. Полянський***, д-р юрид. наук, проф. ***В. В. Тіщенко***, д-р юрид. наук, проф. ***В. О. Туляков***, д-р юрид. наук, проф. ***Є. О. Харитонов***, д-р юрид. наук, проф. ***О. І. Харитонова***, д-р юрид. наук, проф. ***Г. І. Чанишева***

Відповідальний за випуск
доктор юридичних наук
В. М. Дрьомін

Збірник зареєстровано Міністерством інформації України,
свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу інформації
серія КВ № 16844-5606 ПР від 29.06.2010 р.
Постановою Президії ВАК України № 1-05/7 від 09.06.1999 р.
збірник внесено до списку фахових видань (юридичні науки).

© НУ ОЮА, 2012

Анотація

Лагутіна І. В. **Особисті немайнові трудові права як правова категорія.** — Стаття.

У статті обґрунтовується, що у сучасних наукових дослідженнях системний підхід до прав людини у сфері праці називається однією з нових тенденцій. Особливого значення набуває реалізація і захист особистих немайнових трудових прав, які збагачують право на працю.

Ключові слова: особисті немайнові трудові права, немайнова сторона трудових правовідносин.

Аннотация

Лагутина И. В. **Личные неимущественные трудовые права как правовая категория.** — Статья.

В статье обосновывается, что в современных научных исследованиях системный подход к правам человека в сфере труда называется одной из новых тенденций. Особое значение приобретает реализация и защита личных неимущественных трудовых прав, которые обогащают право на труд.

Ключевые слова: личные неимущественные трудовые права, неимущественная сторона трудового правоотношения.

Summary

Lagutina I. V. **Personal non-property labour rights as a legal category.** — Article.

The article states that in modern scientific research, systematic approach to human rights in the workplace is called one of the new trends. Of particular importance is the realization and protection of personal non-property labour rights, which enrich the right to work.

Keywords: personal non-property labour rights, non-property part of the employment relationship.

УДК 349.2

І. І. Шемелинець

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Останнім часом в Україні все більше і більше говорять про реформування трудового законодавства. На цьому неодноразово наголошують у своїх промовах і Президент України, прем'єр-міністр, міністр соціальної політики та представники професійних спілок. У своєму виступі на II засіданні Комітету економічних реформ Президент України зазначив, що серед основних завдань здійснення реформ є створення гідних умов для працівників і роботодавців, малого та середнього бізнесу, для працівників бюджетної сфери, вчителів і лікарів, студентів і науковців, робітників і селян, військовослужбовців і правоохоронців. Нове трудове законодавство повинно забезпечити максимальну реалізацію трудового потенціалу країни, що в президентській Програмі економічних реформ визначено одним з найважливіших напрямів.

Зрозумілим є і те, що сьогоднішня система захисту порушеного права працівника на гідні умови праці та і в цілому права на працю є м'яко кажучи такою, що не відповідає сучасним потребам і не може в достатній мірі гарантувати виконання та забезпечення конституційних прав громадянам. Таке твер-

© І. І. Шемелинець, 2012

дження не викликає заперечень практично ні в кого. До такого висновку прийшли і експерти Міжнародного центру перспективних досліджень, які вказують, що причиною порушень трудових прав є формальна відповідальність роботодавців, яка має наслідком незахищеність прав найманих працівників і поширеність їх порушень, зокрема щодо умов і безпеки праці, ґендерної рівності, дитячої та примусової праці [1].

Державна інспекція України з питань праці у першому півріччі 2011 року провела 22 904 перевірок дотримання законодавства про працю на 19 869 підприємств, установ і організацій. У ході перевірок було виявлено 81 34 порушень трудового законодавства.

Причин такої ситуації є багато. По-перше, це проблеми судової системи. По-друге, це недосконаліть нормативно-правових актів, якими встановлюються та гарантуються трудові права громадян. Безумовно, сьогодні є нагальна потреба розроблення та прийняття нових нормативно-правових актів щодо регулювання трудових правовідносин, в яких, зокрема, йтиметься і про механізм захисту трудових прав. Віце-прем'єр міністр заявив, що Трудовий кодекс «буде реально захищати найманих працівників, відповідати інтересам роботодавців та інвесторів», а «реформа трудового законодавства створить у цій сфері прозорі і ліберальні регулятори відносин між інвесторами та найманими працівниками».

Метою цієї статті є науковий аналіз положень проектів нормативно-правових актів, які стосуються удосконалення юридичної відповідальності в системі захисту трудових прав громадян.

Проблеми захисту трудових прав працівників переважно останнім часом знаходяться в центрі уваги науковців — фахівців у галузі трудового права. Зокрема, ці питання досліджували у своїх роботах В. Я. Бурак, І. М. Ваганова, Н. Д. Гетьманцева, А. О. Замченко, М. І. Іншин, Т. Г. Маркіна, П. Д. Пилипенко, Р. С. Харчук, Н. М. Хуторян, В. І. Щербина та багато інших. Проте у їх роботах захист трудових прав розглядається в загальному, висвітлюються його форми, способи та засоби. Проте детального наукового аналізу окремих способів та елементів захисту трудових прав не проводиться або проводиться в незначному обсязі.

В науці трудового права склалося двояке розуміння захисту трудових прав. Більшість науковців розуміє захист трудових прав лише як вчинення дій по відновленню порушеного права у спосіб, який передбачається нормативно-правовими актами [2, 181; 3, 97].

Проте І. В. Лагутіна, розглядаючи поняття захисту трудових прав у вузькому значенні, зазначає, що захист трудових прав — це забезпечення додержання трудових прав, попередження і профілактика їх порушень, реальне поновлення незаконно порушених прав і встановлення трудовим законодавством та діями відповідних органів реальної ефективної відповідальності роботодавців за порушення трудових прав працівників [4, 24].

Розглядаючи форми захисту трудових прав, Н. Д. Гетьманцева наголошує, що окремою формою захисту є звернення до інспекції або органу, який уповно-

важений здійснювати нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю [5, 42].

Як правильно зазначає В. Я. Бурак, право на захист трудових прав у процесуальному аспекті передбачає можливість особи звернутися за захистом порушених прав до уповноваженого органу або самостійно вчиняти дії по захисту порушеного права (самозахист). Це право передбачає обов'язок відповідного органу застосувати передбачені законом способи поновлення порушеного права [2, 179].

Категорія «захист права» повинна розумітися як поняття всеохоплююче, яке вміщує в собі не лише норму права, що встановлює імперативну вказівку щодо поведінки того чи іншого суб'єкта, а й вказівки на способи та методи, через які особа, права якої порушені, може їх захистити. Визначальним в цьому контексті є розуміння того, що будь-яка норма права повинна забезпечуватися встановленням юридичної відповідальності. Відсутність юридичної відповідальності або неможливість її застосування нівелює імперативність норми.

Сьогодні, незважаючи на те, що за порушення трудового законодавства можуть встановлюватися, напевно, найбільше видів юридичної відповідальності, є зрозумілим, що система такого підходу не забезпечує на належному рівні трудові права громадян.

Міністерство соціальної політики України разом з Державною інспекцією з питань праці розробили пакет законів, спрямованих на детінізацію трудових відносин, які повинні, на думку авторів, вирішити проблемні питання, пов'язані із захистом трудових прав [6].

Детальний аналіз зазначених законопроектів дає можливість із впевненістю говорити про те, що з їх прийняттям посилиться державний вплив через органи нагляду та контролю на сферу трудових приватних правовідносин. Тим більше, у пояснювальній записці до проекту Закону України «Про відповідальність підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, фізичних осіб — підприємців та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності і самозайнятих осіб, які використовують найману працю» прямо вказано, що метою цього законопроекту в першу чергу є підвищення рівня наглядової функції посадових осіб, які уповноважені застосовувати штрафні санкції, збільшення надходжень до державного бюджету та Пенсійного фонду, а вже потім забезпечення легалізації виплати заробітної плати та зайнятості, посилення соціального захисту працюючої частини населення України та забезпечення позитивного впливу на стан погашення заборгованості із виплати заробітної плати, додержання мінімальних гарантій в оплаті праці.

Запропонований пакет складається із проектів чотирьох законів: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо мінімальних розмірів оплати праці та гарантій їх забезпечення), «Про відповідальність підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, фізичних осіб — підприємців та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності і самозайнятих осіб, які використовують найману працю», «Про внесення змін до де-

яких законодавчих актів України (щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про працю)» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України». Усі ці чотири законопроекти направлені на детінізацію трудових правовідносин шляхом підвищення ефективності юридичної відповідальності.

Слід зосередити увагу на певних недоліках даних законопроектів.

Самим дискусійним із чотирьох, напевно, є законопроект «Про відповідальність підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, фізичних осіб — підприємців та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності і самозайнятих осіб, які використовують найману працю», оскільки ним передбачається встановлення окремого виду юридичної відповідальності за порушення законодавства про працю. Зокрема, в ньому пропонується встановити відповідальність у вигляді штрафу за неоформления трудових відносин у разі фактичного допуску працівника до роботи, допуск працівника-іноземця до роботи без дозволу з працевлаштування, за нарахування та виплату заробітної плати в розмірі, нижчому від установленого законом розміру мінімальної заробітної плати за виконану працівником місячну чи погодинну норму праці (обсяг робіт) та невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю та його територіальних органів щодо усунення порушень або створення перешкод для встановлення факту неоформления трудових відносин у разі фактичного допуску працівника до роботи, допуск працівника-іноземця до роботи без дозволу з працевлаштування.

Слід відмітити, що відповідальність за ці правопорушення сьогодні встановлена, але регулюється різними нормативно-правовими актами. Так, зокрема, за порушення порядку працевлаштування іноземців та осіб без громадянства передбачена відповідальність у ст. ст. 203 та 204 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КупАП), а також у ст. 5 Закону України «Про зайнятість населення». За виплату заробітної плати не в повному обсязі ст. 41 КУпАП передбачена адміністративна відповідальність, за безпідставну невиплату заробітної плати — кримінальна відповідальність, за ст. 175 Кримінального кодексу України (далі — ККУ). Статтею 188-6 КУпАП встановлена відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю.

Відмінність між зазначеними статтями ККУ, КУпАП та положеннями проекту — лише в суб'єктах та санкціях. Законопроектом пропонується накладати таку відповідальність на підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, фізичних осіб — підприємців та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності і самозайнятих осіб, які використовують найману працю, натомість і ККУ і КУпАП суб'єктом правопорушення визнають лише фізичну особу. Цікавим є також і те, що даний законопроект не передбачає прикінцевих положень, в яких би йшла мова про внесення змін до нормативно-правових актів.

Стосовно стягнень, то запропоновані штрафи не можуть трактуватись як штраф кримінальний чи адміністративний, оскільки передбачає відшкодування у розмірах мінімальних заробітних плат. Натомість штрафи в кримінальному чи адміністративно-деліктному законодавстві завжди встановлені в неоподаткованих мінімумах доходів громадян.

Таким чином, у випадку прийняття цього законопроекту виникне специфічний вид відповідальності юридичних осіб. Існування відповідальності юридичних осіб сьогодні уже не лежить у полі наукових дискусій, оскільки сам факт можливості існування такої відповідальності поза межами адміністративної чи кримінальної уже санкціонований державою в нормативному порядку. Періодично приймаються закони, які передбачають таку відповідальність, і досить часто вона діє паралельно із адміністративною чи кримінальною. Так, порушення порядку працевлаштування іноземців та осіб без громадянства є одночасно і адміністративним проступком, за вчинення якого відповідальність несе посадова особа підприємства і сам іноземець, так і порушенням Закону України «Про зайнятість населення», за яке п. 4 ст. 8 цього Закону встановлена відповідальність у двадцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати. Прийняття законопроекту «Про відповідальність підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, фізичних осіб — підприємців та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності і самозайнятих осіб, які використовують найману працю» не тільки не вирішить проблеми, а ще більше її заплутає.

Ще неоднозначнішими і незрозумілими є норми законопроекту про те, хто і в якому порядку застосовуватиме відповідальність. Передбачається, що цим буде займатися орган виконавчої влади з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю. Але тоді необхідно вносити зміни у положення про Державну інспекцію України з питань праці, яка сьогодні є органом нагляду і контролю у сфері трудових правовідносин і фіксує порушення законодавства шляхом складання протоколу про адміністративні правопорушення. Законопроектом пропонується, що складати протоколи про порушення законодавства про працю та виносити постанови матиме право якраз орган нагляду і контролю, хоча сьогодні у справах про адміністративні правопорушення він лише складає протоколи, а постанови виносить суд.

Наступний законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про працю)» не менш проблемний, ніж перший. Ним передбачається внести зміни до КУпАП та ККУ, тобто удосконалити адміністративну та кримінальну відповідальність у сфері трудових правовідносин. Характеризуючи цей законопроект, слід відмітити декілька аспектів. По-перше, зміни вносяться до ст. 41 КУпАП і встановлюється адміністративне стягнення в розмірі, який притаманний не адміністративній відповідальності, а швидше кримінальній. Хоча метою законопроекту є якраз посилення та підвищення відповідальності, яка повинна накладатися на роботодавця. Як стверджується у пояснювальній записці до законопроекту, на сьогодні Україна має найнижчі штрафні санкції з-поміж країн Європи за порушення законодавства про працю, в тому числі і

за несвоєчасну та не у повному обсязі виплату заробітної плати, додержання мінімальних державних гарантій. Одночасно в країнах Європи мінімальні штрафні санкції за зазначене порушення складають від 8300 грн (Болгарія) до 100 000 грн (Чехія), максимальні від 83 000 грн (Болгарія) до 2 000 000 грн (Словаччина). Проте якщо мова йде про одночасне прийняття пакету із чотирьох законів, то відповідальність в рази посилена та урізноманітнена. Тим більше у пояснювальній записці вказується, що метою законопроекту є посилення відповідальності роботодавця, тому встановлення адміністративної відповідальності за фактичне виконання трудових обов'язків без оформлення трудових відносин, яке тягне за собою накладення штрафу на особу, що приступила до фактичного виконання трудових обов'язків без оформлення трудових відносин, від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, видається дуже дивним.

Ще однією проблемою цього законопроекту є співвідношення складів адміністративних проступків та злочинів. Законопроектом передбачається встановити адміністративну відповідальність за неоформления трудових відносин у разі фактичного допуску працівника до роботи, допуск працівника-іноземця до роботи без дозволу з працевлаштування, а також кримінальну відповідальність за неоформления трудових відносин у разі фактичного допуску працівника до роботи. Очевидно, що має місце юридичний колапс, коли за одне і те ж правопорушення встановлюються два взаємовиключаючих види юридичної відповідальності. Що є критерієм розмежування адміністративного проступку і злочину — не зрозуміло.

І останнє, у законопроекті «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо мінімальних розмірів оплати праці та гарантій їх забезпечення)» пропонується створити експертно-апеляційну раду, яка наділяється компетенцією по розгляду заяв, претензій та скарг (апеляцій) суб'єктів господарювання щодо неправомірності, на їх думку, рішення органів виконавчої влади, уповноважених здійснювати перевірку додержання законодавства про працю, про накладання штрафів. При такому формулюванні експертно-апеляційна рада перебирає повноваження судів. Тим більше, що не зрозуміло, про які штрафи в законопроекті йде мова.

Таким чином, детальний аналіз пакету законопроектів, направлених на удосконалення юридичної відповідальності за порушення трудового законодавства свідчить про те, що прийняття їх в такому вигляді юридичну відповідальність не покращить. Те саме можна сказати про детінізацію трудових правовідносин. Лише посилення та урізноманітнення юридичної відповідальності проблему детінізації трудових правовідносин вирішити не може. Це має бути комплексний підхід, який повинен базуватися на удосконаленні не лише деліктного, але і податкового, трудового та цивільного права.

Література

1. Реформа трудового законодавства / Міжнар. центр перспективних досліджень. К., 2011. 18 с.

2. Буряк В. Я. До поняття правового захисту трудових прав працівників // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2009. Вип. 48. С. 177–182.
3. Ваганова І. М. Поняття форми захисту та різновиди засобів захисту трудових прав працівників // Форум права. — 2009. — № 3. — С. 94–99.
4. Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників : Монографія ляду і контролю / І. В. Лагутіна ; Одес. нац. юрид. акад. — О. : Фенікс, 2008. — 160 с.
5. Гетьманцева Н. Д. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав / Н. Д. Гетьманцева, І. Г. Козуб // Адвокат. — 2009. — № 11. — С. 37–42.
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=85A2A1113066DEB5A2AB7F4CE947C56D?art_id=127000&cat_id=107177.

Анотація

Шемелинець І. І. **Перспективи удосконалення нормативно-правового регулювання відповідальності за порушення трудового законодавства.** Стаття.

У статті проводиться детальний аналіз нормативно-правових актів, які направлені на удосконалення юридичної відповідальності у сфері трудових правовідносин, акцентується увага на потребі узгодження законодавства, яким встановлюється юридична відповідальність.

Ключові слова: відповідальність, трудове законодавство.

Аннотация

Шемелинец И. И. **Перспективы совершенствования нормативно-правового регулирования ответственности за нарушение трудового законодательства.** — Статья.

В статье проводится детальный анализ нормативно-правовых актов, направленных на совершенствование юридической ответственности в сфере трудовых правоотношений, акцентируется внимание на необходимости согласования законодательства, которым устанавливается юридическая ответственность.

Ключевые слова: ответственность, трудовое законодательство.

Summary

Shemelynets I. **Prospects improvement of legal regulation of responsibility for violation of labor legislation.** — Article.

The article detailed analysis of regulations aimed at the improvement of legal liability in the field of labor relations, stressing the need for harmonization of legislation, which established a legal responsibility.

Keywords: liability, labor law.

УДК 342.565.4

А. Ю. Бучик

ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ У МЕЖАХ ЮРИСДИКЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Однією з основних передумов виникнення податкового спору виступає застосування податковими органами заходів відповідальності до платника податків. Положення ст. 109 Податкового кодексу України (далі — ПК України) передбачають, що податковими правопорушеннями є протиправні діяння (дія чи бездіяльність) платників податків, податкових агентів та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання

© А. Ю. Бучик, 2012